

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ

Βίγκεν Γκουρόιαν

Μπροστά στο τέλος

Η ευθανασία, το νόημα της ζωής
και το «σύνδρομο του θανάτου»

Πρόλογος:

π. Βασίλειος Καλλιακμάνης

Μετάφραση:

Πολυξένη Τσαλίκη-Κιοσόγλου

Επιμέλεια έκδοσης:

Βασίλης Αργυριάδης

Ἐν πλῶ

Τίτλος πρωτοτύπου: *Life's Living Toward Dying*

© Για την ελληνική έκδοση

Εκδόσεις Έν πλῶ

Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60

Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238

e-mail: info@enploeditions.gr

www.enploeditions.gr

www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Μάρτιος 2017

ISBN: 978-960-9550-94-9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
Εισαγωγή: Ο Δρ Κεβορκιάν και το Σύνδρομο του Θανάτου	17
I. Ο πολιτισμός του θανάτου	
Αποστροφή και εμμονή – Μετρώντας τον σφυγμό του Πολιτισμού μας	47
II. Η χριστιανική θεώρηση του θανάτου	
Αγάπη και θάνατος	79
Ο θάνατος από το πρίσμα της θεολογίας	115
III Η χριστιανική ηθική της μέριμνας για τους αποθνήσκοντες	
Η περίπτωση της μικρής Ρένας: πολιτιστικές συγχύσεις και ηθικές διευκρινήσεις.....	149
Η μέριμνα για τον αναχωρούντα ασθενή κατά τη χριστιανική πίστη	177
Σημειώσεις	219

Στον
F. Richard Vranian
(1921-1992)

*«Εγώ γάρ ἤδη σπένδομαι,
καί ὁ καιρός τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε.
Τόν ἀγῶνα τόν καλόν ἠγώνισμαι,
τόν δρόμον τετέλεκα, τήν πίστιν τετήρηκα.
Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος,
ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ,
ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δέ ἐμοί,
ἀλλὰ καί πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τήν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ».*

(Τιμ. Β΄ 4:6-8)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Ὁ Θεός θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδέ τέρπεται ἐπ' ἀπωλεία ζώντων» (Σοφ. Σολ. 1,13). Σε κάθε εποχή ο άνθρωπος βρίσκεται αντιμέτωπος με τον θάνατο. Άλλοτε προσπαθεί να τον ωραιοποιήσει, άλλοτε να τον υπερβεί, άλλοτε να τον νοηματοδοτήσει, άλλοτε να τον απωθήσει κι άλλοτε να τον επισπεύσει. Συχνά, άνθρωποι της εποχής μας ενώπιον του θανάτου ανακαλύπτουν και τον Θεό. Όμως, πολλοί από αυτούς τον ανακαλύπτουν, για να τον απορρίψουν κι όχι για να αναζητήσουν την παραμυθία της παρουσίας Του. Σύμφωνα με τη βιβλική και πατερική παράδοση αίτιος του θανάτου δεν είναι ο Θεός της αγάπης, αλλά ο άνθρωπος της αποστασίας.

Η Εκκλησία εύχεται, τα τέλη της ζωής να είναι «χριστιανά», ανώδυνα, ανεπαίσχυντα και ειρηνικά. Οι μάρτυρες της Εκκλησίας αντιμετώπιζαν με καρτερία τον θάνατο και προσεύχονταν για τους δημίους τους (βλ. Πράξ. 7, 54-59). Η κοινωνία με το πρόσωπο του Σταυρωθέντος Χριστού συμβάλλει στην υπέρβαση του φόβου του θανάτου και γεννά εσωτερική πληρότητα. Είναι χαρακτηριστικό, ότι στη δυτική εκκλησιαστική τέχνη ο εσταυρωμένος Κύριος απεικο-

νίζεται με αφόρητο άλγος, πόνο και οδύνη (Βαν Ντάικ), ενώ στην ορθόδοξη εικονογραφία παρουσιάζεται απαθής, νηφάλιος, «ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος» (Θεοφάνης ο Κρης). Η πρώτη παράσταση δημιουργεί αδιέξοδο, η άλλη προεικονίζει την Ανάσταση.

Τα τελευταία χρόνια τόσο στη χώρα μας όσο και σε άλλες χώρες γίνεται πολύς λόγος για την *ευθανασία*. Σε ορισμένες μάλιστα από αυτές η *ευθανασία* έχει νομιμοποιηθεί. Τα ερωτήματα που συχνά τίθενται είναι: Έχει ο σύγχρονος άνθρωπος, που πάσχει από κάποια ανίατη ασθένεια, το δικαίωμα να αποφασίσει πότε και πώς θα πεθάνει; Έχει το δικαίωμα να επιλέξει έναν ήρεμο θάνατο χωρίς βάσανα και πόνους; Έχουν οι γιατροί το δικαίωμα να «απαλλάξουν» τους ασθενείς που το επιθυμούν από μια ζωή γεμάτη οδύνη; Κι από την άλλη, μήπως η τυφλή παράταση της ζωής με μηχανικά ιατρικά μέσα εμποδίζει τον ήρεμο και ήσυχο φυσικό θάνατο;

Όμως, η έννοια της ευθανασίας μεταφέρθηκε στη Δύση με διαφορετικό νόημα. Ο άγγλος φιλόσοφος R. Bacon (13ος αι.), κατ' άλλους ο Fr. Bacon (16ος -17ος αι.) τη μετέφρασαν στα αγγλικά ως *euthanasia* με την έννοια της επίσπευσης του θανάτου, προκειμένου να τεθεί τέρμα σε μια ζωή γεμάτη πόνο και ταλαιπωρίες.

Η μεταφορά αυτή συνδέεται με την ενοχική δυτική θεολογική σκέψη, την ατομιστική θεώρηση της ζωής και τη σταδιακή εξατομίκευση του θανάτου, αφού εκεί χάθηκε βαθμηδόν ο κοινοτικός και κοινωνικός χαρακτήρας του και μεταβλήθηκε σε ταμπού. Οπότε, ο όρος *ευθανασία* χρησιμοποιείται καταχρηστικά. Γι' αυτό και στις μέρες μας γίνονται προτάσεις, η πρακτική της επίσπευσης του θανάτου να αποκαλείται *ευκτονία*. Στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για *δυσθανασία*.

Ο θάνατος και η *ευθανασία* δεν είναι ατομικές υποθέσεις. Έχουν ευρύτερες κοινωνικές διαστάσεις. Αφορούν τον άνθρωπο ως αυτεξούσιο και ελεύθερο πρόσωπο σε σχέση και κοινωνία με τον Θεό και τον συνάνθρωπο. Πολύ περισσότερο ισχύει αυτό στον τόπο μας, όπου οι οικογενειακοί δεσμοί είναι ισχυροί και διασώζεται κάποιο κοινοτικό πνεύμα.

Όταν γίνεται λόγος για *ευθανασία*, δεν μπορεί να αγνοείται η επίγεια πορεία του ανθρώπου, κατά την οποία δημιουργούνται οι προϋποθέσεις και διαμορφώνονται τα κριτήρια για την αντιμετώπιση του πόνου, της ανίατης ασθένειας και του θανάτου. Η διαμορφωμένη αντίληψη για το *ευ ζην*, οδηγεί και σε ανάλογη αντίληψη για το *ευ θνήσκειν*. Οπότε, ο χριστιανός

ασκείται και ετοιμάζεται για τη χριστιανική ευθανασία. Ο πόνος, η οδύνη, η ανίατη ασθένεια μπορούν να γίνουν αφορμές ειλικρινούς μετάνοιας, πνευματικής καλλιέργειας και σωτηρίας του ανθρώπου. Κύριος της ζωής και του θανάτου είναι ο Τριαδικός Θεός, ο οποίος είναι ο μόνος φύσει αθάνατος. Εκείνος δημιουργεί, συνέχει, συντηρεί, αγιάζει, αφθαρτίζει και ζωογονεί τα όντα.

Όλα αυτά φαίνεται να έχει υπόψη του ο Βίγκεν Γκορόριαν συγγραφέας του βιβλίου *Μπροστά στο Τέλος*, που ζει στην Αμερική και επιχειρεί να προβάλλει την Ανατολική χριστιανική παράδοση μέσα σε ένα κόσμο σύγχυσης και αναζήτησης νοήματος της ζωής. Μόνο όταν αποκτήσει πραγματικό νόημα η ζωή, νοηματοδοτείται και ο θάνατος. Στο βιβλίο αυτό με απλό και κατανοητό τρόπο, αναφορές στη σύγχρονη και παλαιότερη λογοτεχνία, εύστοχα παραδείγματα, αλλά και γνώση της τρέχουσας βιβλιογραφίας αναπτύσσεται η θεολογία του θανάτου αλλά και του πόνου. Ο συγγραφέας δείχνει να έχει αφομοιώσει την Ορθόδοξη Χριστιανική παράδοση, έστω κι αν σε ορισμένα σημεία φαίνεται να επηρεάζεται από την απόκρυφη χριστιανική γραμματεία.

Όπως εύκολα μπορεί να διαπιστώσει ο αναγνώ-

στης, ο συγγραφέας, έγκριτος ακαδημαϊκός στις Η.Π.Α., έχει ασχοληθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα με το θέμα. Έχει προβεί σε έρευνες, έχει συνομιλήσει με ειδικούς και επιχειρεί να το προσεγγίσει πολυδιάστατα. Οι θέσεις του δεν έχουν συγκρουσιακό χαρακτήρα, παρ'ουσιάζει έντιμα τις θέσεις όσων διαφωνούν μαζί του, προσπαθεί να κατανοήσει το πλαίσιο στις οποίες αυτές αναπτύσσονται και αναζητά θετικά σημεία. Κοντολογίς, πρόκειται για ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον βιβλίο, το οποίο θα εμπλουτίσει οπωσδήποτε την τρέχουσα προβληματική για την πρόσληψη του πόνου και του θανάτου. Πιστεύουμε, επίσης, ότι θα αποτελέσει πολύτιμο εφόδιο για τη γρηγορούσα συνείδηση των πιστών, οι οποίοι θα θελήσουν να τοποθετηθούν υπεύθυνα στις προκλήσεις που θέτουν οι νέες τεχνολογίες σε περιοχές ευαίσθητες για την ανθρώπινη συνείδηση.

Πρωτ. Βασίλειος Ι. Καλλιακμάνης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Δρ. Κεβορκιάν και το Σύνδρομο του Θανάτου

Η αλήθεια για τη ζωή και τον θάνατο, για το πώς ζούμε και πώς πεθαίνουμε, έτσι όπως επί χιλιετίες τη διδάσκει η Εκκλησία του Χριστού, δοκιμάζεται σήμερα σκληρά. Και νομίζω ότι δεν υπάρχει άλλη σύγχρονη δημόσια μορφή που να εκπροσωπεί καλύτερα αυτή τη μνημειώδη μεταστροφή στην ηθική από τον Δρ. Τζακ Κεβορκιάν¹. Η σταυροφορία του προκειμένου να νομιμοποιηθεί η ιατρικά υποβοηθούμενη αυτοκτονία (ή ευθανασία) αποτελεί κάτι περισσότερο από μια προσπάθεια να ωθήσει τη λογική της «ελευθερίας της επιλογής» ένα βήμα παραπέρα. Είναι μια επίθεση ενάντια στις θεμελιώδεις προϋποθέσεις της Ιουδαίο-Χριστιανικής παράδοσης και στα ηθικά όρια που θέτει η δωρεά και η αφαίρεση της ζωής. Θεωρώ σωστό λοιπόν να αρχίσω αυτό το βιβλίο ξεκινώντας από το θεολογικό νόημα του θανάτου, από τη Χριστιανική άποψη γύρω από τη φροντίδα για όσους αναχωρούν καθώς και με μια συζήτηση γύρω από

την πρόκληση που παρουσιάζει το κίνημα του Κεβορκιάν για την ευθανασία.

Στο τελευταίο του μυθιστόρημα, με τίτλο *The Thanatos Syndrome* (Το Σύνδρομο του Θανάτου), ο συγγραφέας Γουόκερ Πέρσυ (Walker Percy) μας δίνει την εικόνα μιας Αμερικής στην οποία το όνειρο του Κεβορκιάν έχει πραγματοποιηθεί και όπου το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας νομοθετεί ότι οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα «να μην υφίστανται υποχρεωτικά μια ζωή ταλαιπωρίας» και ότι έχουν το δικαίωμα να πεθαίνουν με αξιοπρέπεια. Για να διασφαλίσει αυτό το δικαίωμα, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση διατηρεί «Κέντρα Ποιοτικού Θανάτου», όπου ασκείται το είδος ακριβώς της ιατρικής που επαγγέλλεται ο Κεβορκιάν: οι αμβλώσεις και η ευθανασία αποτελούν θεραπείες ρουτίνας για τους σωματικά ή διανοητικά ανάπηρους, για τους «ανεπιθύμητους» και κοινωνικά «άχρηστους». Σ' αυτή τη φανταστική Αμερικανική κοινωνία, η δυνατότητα να νομιμοποιείται ο θάνατος, από τα έμβρυα μέχρι τους τροφίμους της γηριατρικής πτέρυγας, δεν έχει όρια. Οι Αμερικανοί έχουν εφεύρει για τους εαυτούς τους το δικαίωμα να προκαλούν τον θάνατο σε άλλους, όπως και το δικαίωμα οι άλλοι να επιφέρουν τον θάνατο σ' αυτούς.

Κεντρικό πρόσωπο της ιστορίας είναι ένας εκκεντρικός παπάς, ο πατήρ Σάιμον Σμιθ, που δυσκολεύεται να βιώσει την κλήση του μέσα σ' αυτό το ηθικό χάος. Το ποίμνιο που διακονεί αποτελείται από επιτυχημένους, αξιοσέβαστους σύγχρονους ναρκισσιστές, μερικοί από τους οποίους μάλιστα τον θεωρούν αποτυχημένο παπά, επειδή αρνείται να τους προσφέρει εκείνο το είδος της θεϊκής θεραπείας που αναζητούν. Υπάρχουν όμως και άλλες, λιγότερο φανερές πτυχές της «αποτυχίας» του.

Καθώς η ιστορία αρχίζει, ο πατήρ Σμιθ έχει εγκαταλείψει τον τομέα της ευθύνης του σ' έναν Ξενώνα Καταληκτικών Ασθενών και έχει σκαρφαλώσει στο ψηλότερο σημείο ενός πύργου πυροπροστασίας, όπου καταγίνεται με προσευχή και ενατένιση. Μ' αυτόν τον τρόπο όμως, δεν αποστρέφει το πρόσωπό του από το κακό που διαπράττεται γύρω του – ιδιαίτερα τη λανθασμένη φροντίδα που επιφυλάσσεται σε όσους πεθαίνουν και την οποία προσφέρουν τα κρατικά «Κέντρα Ποιοτικού Θανάτου». Ούτε παύει να επικρίνει εκείνους που θέλουν να πιστεύουν ότι δεν υπάρχει τελική λογοδοσία για τη ζωή που έζησαν, και ότι αυτό που πρέπει όλο κι όλο να περιμένουμε από τον εαυτό μας είναι να τακτοποιούμε σωστά τα πράγ-

ματα, να δείχνουμε ανοχή στους άλλους και να είμαστε «αξιοπρεπείς» απέναντι στους συνανθρώπους μας, ακόμη κι όταν τους υποβάλλουμε σε θάνατο (ή μάλλον κυρίως τότε). Απλώς είναι απογοητευμένος από το γεγονός ότι η αξία την οποία παραδοσιακά η Εκκλησία απέδιδε στην ανθρώπινη ζωή δεν είναι πλέον πολύ εμφανής ανάμεσα στους ενορίτες του.

Παρατηρώντας τους προσεκτικά καθώς κηρύττει, στο τέλος του βιβλίου, ο πατήρ Σμιθ σταματά έκπληκτος μπροστά στον εφησυχασμό τους και την αδυναμία να καταλάβουν πόσο συνένοχοι είναι με το κακό που τους περιβάλλει. «Δεν βλέπω αμαρτωλούς εδώ μέσα», λέει. «Όλοι νιώθουν αυτοδικαιωμένοι. Δεν υπάρχει ενοχή εδώ!... Ούτε ένας ένοχος!»². Αυτά τα πικρά λόγια υποκρύπτουν τον λόγο για τον οποίο αρχικά ο πατήρ Σμίθ ανέβηκε στον πύργο της πυρασφάλειας. Τουλάχιστον ένας από τους ενορίτες του, όμως, αντιλαμβάνεται την ειρωνεία: «Για τ' όνομα του Θεού. Όπως ο Ιωνάς, το εννοώ. Πέρασε ποτέ από κανενός το μυαλό ότι θα μπορούσε να ανεβεί εκεί επάνω για έναν απλούστερο, προφανέστερο λόγο;... Ίσως να πληρώνει αυτός το επιτίμιο για τη φριχτή κατάσταση του κόσμου»³.

Για τους ενορίτες του ο π. Σμιθ θα μπορούσε να είναι ο,τιδήποτε: από απελπισμένος εκκεντρικός μέχρι

επικίνδυνος παράφρων. Ωστόσο ο Πέρσυ, ως προς τις πεποιθήσεις του, καταφέρνει να είναι απόλυτα συνεπής με την παραδοσιακή χριστιανική ερμηνεία της ανθρωπίνης ύπαρξης και με τα ηθικά όρια που αυτή η ερμηνεία θέτει προκειμένου για την αφαίρεση της ανθρωπίνης ζωής. Ρωμαιοκαθολικός ο ίδιος, έχει βάσιμες υποψίες ότι, από τη στιγμή που η πίστη έχει παραμεριστεί, αυτά τα όρια, που παραδοσιακά έθετε το Δυτικό ήθος, δεν θα μπορούσαν να αντισταθούν στις πιέσεις για νομιμοποίηση της ιατρικά υποβοηθούμενης αυτοκτονίας και στην εκτροπή που ονομάζεται σύνδρομο του θανάτου. Βεβαίως, ήταν πεπεισμένος ότι η πολιτιστική κρίση που σχετίζεται με το σύνδρομο αυτό συνιστά επίσης κρίση στους κόλπους της Αμερικανικής Χριστιανοσύνης. Η Εκκλησία ως σύνολο δεν κατάφερε να μιλήσει καθαρά για τον θάνατο. Ο Πέρσυ είναι σίγουρος ότι αυτή η αποτυχία έχει τις ρίζες της στην ίδια τη γλώσσα. «Είναι τόσο ξεχαρβαλωμένη και τόσο κακοποιημένη η γλώσσα των ιουδαιο-χριστιανικών θρησκειών, ώστε χρειάζεται προσπάθεια για να σωθούν οι ίδιες οι λέξεις, από το άχρηστο περίβλημα και τα τσιμπούρια» του λαθμεμένου νοήματος⁴.

Μπορεί τα media να έδωσαν αρχικά στον Κεβorkιάν τον τίτλο «Δρ. Θάνατος», για να τον χαρακτηρί-

σουν ως έναν ακραίο και επικίνδυνο άνθρωπο. Ο ίδιος ο Κεβορκιάν όμως αγκάλιασε την ετικέτα, επειδή πράγματι ο θάνατος είναι το πάθος της ζωής του. Έχρισε μόνος του τον εαυτό του πρωθιερέα του συνδρόμου του θανάτου που κυριαρχεί στη σύγχρονη πραγματικότητα. Άφηνε τους άλλους να παζαρεύουν το νόημα της ζωής, το πότε αρχίζει και πότε τελειώνει αυτό που τον ενδιέφερε εκείνον ήταν η ίδια η διαδικασία του θανάτου, αυτή η πηγή του φόβου και του ψυχαναγκασμού για τη σύγχρονη ψυχή. Με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο, ο Κεβορκιάν συνέλαβε την αλήθεια που οι αντίπαλοί του δεν κατανοούν: κανείς δεν μπορεί να πει την τελευταία λέξη σχετικά με το νόημα της ζωής αν δεν πει και την τελευταία λέξη για το νόημα του θανάτου. Ενώ οι Εκκλησίες παραμένουν σιωπηλές όσον αφορά στο δεύτερο, ο Κεβορκιάν και οι όμοιοί του, που παρεξηγούν τη φύση του θανάτου, θα μπορούν να αρθρώνουν το όνομά του ως αυθεντίες και να ζητούν την εξουσιοδότηση να τον χορηγούν στους ανθρώπους που φοβούνται την αρρώστια και τον πόνο.

Με δεδομένη την κρίση και τη σύγχυση γύρω απ' το νόημα του θανάτου, ήταν αναπόφευκτο να εμφανιστεί μια φιγούρα σαν αυτή του Κεβορκιάν· και δεν προκαλεί έκπληξη ότι ο Κεβορκιάν ήταν γιατρός: Οι

άνθρωποι της σύγχρονης κουλτούρας μας κατήντησαν να θεωρούν τους γιατρούς ως τους κυρίως μεσάζοντες μεταξύ της ζωής και του θανάτου – ένα ρόλο που παραδοσιακές κοινωνίες επιφύλασσαν στον μάγο ή στον ιερέα. Οι Αμερικανοί δεν πιστεύουν σ’ αλήθεια ότι οι γιατροί κατέχουν τη δύναμη να νικήσουν τον θάνατο, πιστεύουν όμως πραγματικά ότι οι γιατροί, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, έχουν τη δύναμη να χειριστούν τον θάνατο, προλαβαίνοντας ή επισπεύδοντάς τον. Έτσι στρέφονται σ’ αυτούς για να τους βοηθήσουν να πεθάνουν, όταν η προοπτική να συνεχιστεί η ζωή τους τους φαίνεται «ανυπόφορη».

Τον χειμώνα του 1993, η εφημερίδα *Baltimore Sun* δημοσίευσε άρθρο με τίτλο, «Σύμμαχος του Κεβορκιάν αποκαλεί τον θάνατο “τρόπο ζωής”». Εκείνη την εποχή, ο Κεβορκιάν έκανε απεργία πείνας σε μια φυλακή του Μίσισιγκαν, όπου εκρατείτο κατηγορούμενος ότι παραβίασε τον νόμο της Πολιτείας υποβοηθώντας κάποιον να αυτοκτονήσει. Το άρθρο αναφερόταν σε κάποιον Τζων Μπ. Τάιντιγκς (John B. Tydings), από το Μέρυλαντ, ο οποίος, μαζί και με άλλους, προσφέρθηκε να στείλει πενήντα χιλιάδες δολάρια ως εγγύηση για την αποφυλάκιση του Κεβορκιάν. Ο Τάιντιγκς απειλούσε να αυτοκτονήσει αν ο Κεβορκιάν